

Tilburg University

Grimmig spiegelbeeld

de Roos, Th.A.

Publication date:
2013

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
de Roos, T. A. (2013). *Grimmig spiegelbeeld: Het strafrecht als weerspiegeling van de maatschappelijke ontwikkelingen*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

GRIMMIG SPIEGELBEELD

Afscheidscollege Prof. Mr. Th.A. de Roos

Ontwikkelingen in de strafwetgeving in de laatste decennia.

Inleiding

Is een afscheidscollege, ter gelegenheid van het ingaan van het emeritaat van een hoogleraar, een droevige of een feestelijke aangelegenheid, of iets er tussenin? Dat vroeg ik me af toen ik mijn rede (of desgewenst college) , geheel tegen de tijdgeest in niet interactief en zonder ondersteuning van een elektronische leeromgeving voorbereidde. Ik kwam tot de slotsom: het is een feestje. De rector is zo vriendelijk en trouw aan de traditie om mij nog eenmaal een podium te schenken tegenover collega's, vrienden en andere belangstellenden. In een inaugurele rede wordt de aantredende professor geacht vooruit te blikken op zijn onderzoeksprogramma. Een afscheidsrede of zoals het in het Engels zo mooi heet: a valedictory adress, mag wat meer bespiegelend, evaluerend en terugblikkend zijn. Mijn thema zou kunnen worden omschreven met de woorden die oud-collega Wim T. Schippers aan Barend Servet ooit in de mond legde: "Waar moet, dat heen, hoe moet dat gaan, waar komt die rotzooi toch vandaan? ". Servet had het bij mijn weten niet specifiek over de ontwikkelingen in de strafwetgeving, maar als motto voor die ontwikkelingen kunnen zijn gezongen woorden goed dienstdoen. Al is het uitspreken van dit verhaal een feestje, het onderwerp is helaas minder feestelijk. Toch doe ik, als notoire optimist, mijn best lichtpunten te ontdekken, en als objectieve rechtswetenschapper zal ik met de te bespreken wetgevingsproducten (of aanzetten daartoe die zijn gestrand) mijn instemming te betuigen waar dat naar mijn oordeel terecht is.

Ik geef meteen maar een verklaring voor de titel, op gevaar af dat ik de plot weggeef, maar hoezeer ik mij beroepshalve ook steeds met de misdaad heb beziggehouden, een thrillerauteur ben ik niet. Mijn weinig opzienbarend uitgangspunt luidt dat het recht, meer in het bijzonder de strafrechtspleging, de maatschappelijke ontwikkeling weerspiegelt. Voor het strafrecht is uiteraard allereerst de dynamiek van de criminaliteit van belang. Wij weten dat de criminaliteit in het algemeen gesproken niet meer toeneemt, maar blik men wat verder terug, dan is het onmiskenbaar zo dat de georganiseerde criminaliteit na de laatste wereldoorlog , door allerlei oorzaken die ik hier onbesproken laat, een grote vlucht heeft genomen: de handel in verdovende middelen alleen al heeft ervoor gezorgd dat de straffen strenger werden en de opsporingsbevoegdheden ingrijpender. Het pas relatief laat onderkende fenomeen van de mensenhandel houdt de strafrechtspleging steeds meer bezig en kost haar veel aandacht en energie, over de gehele linie. In de tweede plaats noem ik de immigratiebewegingen, waar de Europese Unie mee kampt en die op het gebied van het bestuursrecht, maar ook voor het strafrecht impact heeft. En in de derde plaats – men begrijpt dat ik met hele ruige streken moet verven – is er sprake van een versterkt verwachtingen patroon: de burger is veeleisender geworden met betrekking tot de performance van de strafrechtspraak, en wordt daarin gevoed door de heftige publiciteit, de sociale media en de voortschrijdende technologische ontwikkelingen waarbij het gezag van de rechtspraak steeds minder vanzelfsprekend is en zelfs door populistische politici frontaal wordt aangevallen. Deze drie factoren leveren al met al een vrij grimmig beeld op, en in het vervolg zal ik aan de hand van recente voorbeelden laten zien hoe één en ander zich weerspiegelt in het strafrecht. Aan het slot van mijn verhaal zal ik iets zeggen over hoe strafrechtswetenschappers met die grimmige werkelijkheid moeten omgaan, en of er lichtpuntjes aan te wijzen zijn. Zodat het toch nog een feestje wordt.

In mijn proefschrift heb ik een poging gewaagd om, in navolging van Hulsman, criteria voor strafbaarstelling te formuleren, waarbij ik me afzette tegen het latere werk van Hulsman diep, in mijn ogen extreem rationalistisch, predikte dat het gehele strafrecht binnen 25 jaar zou kunnen worden afgeschaft¹. Beheersing van strafrecht is, zo moet ik achteraf constateren, tot op aanzienlijke hoogte een rationalistische illusie. Hetzelfde geldt voor afschaffing van het strafrecht². Dat neemt niet weg dat men terugblikkend en aan de waan en hitte van de dag ontstegen tendensen kan waarnemen die zich in algemene zin laten typeren. Ik onderscheid de volgende: i

1. Verharding maatschappelijk klimaat, verhoging strafmaxima.
2. Afnemend vertrouwen in rechtspraak – minimumstraffen
3. Toenemende verwachtingen – verjaring, herziening ten nadele..

Ik zal deze tendensen nu achtereenvolgens kort bespreken. Daarbij blik ik ook terug op thema's die mij in mijn wetenschappelijke loopbaan de laatste drie decennia hebben beziggehouden, en nog niets aan actualiteit hebben verloren.

1. Verharding maatschappelijk klimaat – criminalisering immigratiestromen, steeds hogere straffen levenslange gevangenisstraf.

Ik bespreek dit fenomeen aan de hand van drie voorbeelden of casus: de strafbaarstelling van illegaal verblijf van vreemdelingen hier te lande, en het concept-wetsvoorstel Bestrijding financieel-economische criminaliteit. Beide zijn afkomstig van het eerste kabinet- Rutte.

Strafbaarstelling illegaal verblijf.

Op 7 januari 2013 heeft de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie Fred Teeven een wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer tot strafbaarstelling van illegaal verblijf in Nederland³. Het wetsvoorstel betreft een wijziging van de Vreemdelingenwet 2000 in die zin dat een strafbaarstelling wordt toegevoegd in een nieuw artikel 180a Vw, dat zou komen te luiden als volgt:

Artikel 108a

De meerderjarige vreemdeling die niet rechtmatig in Nederland verblijft, wordt gestraft met een geldboete van de tweede categorie⁴.

¹ Th.A. de Roos, *Strafbaarstelling van economische delicten. Een crimineel-politieke studie*. Arnhem, Gouda Quint, 1987.

²² Zie uitgebreider daarover mijn bespreking van de inaugurele rede van G. Knigge, *Het irrationele van de straf*. De oratie van G. Knigge (Groningen 1988), *Strafblad* 2012 nr. 6, p. 471-473.

³ Zie daarover T. Spronken, *Kroniek van het straf(proces)recht*, *NJB* 2013 nr. 15, p. 960, J. van der Leun, *Zal de strafbaarstelling van illegaliteit effectief zijn?* *Ars Aequi* 2013 nr. 1, p.8, M.H.A. Strik, *Strafbaarstelling van illegaal verblijf een kwestie van Unietrouw?* *Strafblad* 2012, p. 179-184, en voorts de merendeels kritische wetgevingsadviezen van de NVVR, de NOVA, de VNG, de Raad voor de Rechtspraak en de commissie-Meijers, te vinden op de verschillende websites.

⁴ Maximaal 3900 euro.

Blijkens de toelichting ziet de regering de voorgestelde strafbaarstelling als één van de instrumenten ter voorkoming en bestrijding van illegale binnenkomst en illegaal verblijf in Nederland. Maar velen hebben dit doel in twijfel getrokken. Een aantal ngo's heeft bezwaar aangetekend tegen de door het kabinet Rutte II voorgenomen strafbaarstelling van illegaliteit: Amnesty International, het Humanistisch Verbond en andere organisaties hebben het wetsvoorstel gehekeld. Het zou, eenmaal wet geworden, geen probleem oplossen en het zou de stigmatisering van een machteloze maatschappelijk marginale groep in de hand werken. Inderdaad lijkt het er op dat wij hier van doen hebben met symboolwetgeving in de slechtste zin van het woord. De sanctie die op deze overtreding is gesteld is een geldboete, die veelal niet betaald zal kunnen worden (van een kale kip immers ...), en in dat geval tot de toepassing van vervangende hechtenis zou leiden, waar veelal al vreemdelingenbewaring, gecombineerd met vaak vruchteloze pogingen tot uitzetting naar het land van herkomst aan de orde is. De regering claimt dat de afschrikkende werking van de strafbaarstelling haar meerwaarde vormt, naast de bestaande en eventueel strafrechtelijke maatregelen (bijvoorbeeld vervolging wegens ongewenst vreemdelingschap, art. 197 WvSr). Maar wanneer uitzetting niet mogelijk blijkt zal van afschrikkende werking uiteraard geen sprake zijn. Anderzijds zijn er wel negatieve effecten: als er al van afschrikkende werking sprake is zal die eerder gelden het afhouden van het recht op onderwijs of het doen van aangifte wegens mensenhandel. Diverse wetgevingsadviezen bepleiten nader onderzoek naar de noodzaak van de voorgestelde criminalisering, maar dat die pleidooien voor dovemansoren is bestemd lijkt aannemelijk, want te vrezen valt dat het kabinet Rutte II, dat op het ministerie Veiligheid en Justitie dezelfde bewindslieden heeft overgenomen van zijn voorganger, evenzeer is behept met de kwaal van "facts free politics". Anders gezegd, het doet er niet toe of een wettelijke maatregel in de praktijk werkt en om welke effecten het dan precies gaat, als de maatregel er maar daadkrachtig en effectief uitziet. In de memorie van toelichting wordt weliswaar gesteld dat het niet de bedoeling is de aanspraak op onderwijs voor minderjarige kinderen, op medisch noodzakelijke zorg en rechtsbijstand van onrechtmatig hier verblijvende vreemdelingen weg te nemen, maar het College voor de rechten van de mens constateert in zijn Advies strafbaarstelling illegaal verblijf⁵ dat "inzicht in de feitelijke gevolgen van het wetsvoorstel ontbreekt. Zulk inzicht is noodzakelijk om er zeker van te zijn dat deze rechten inderdaad ⁶ongemoeid worden gelaten" Het College wijst op een onderzoek van het WODC van 2008, waaruit bleek dat zowel op het gebied van de gezondheidszorg als op het gebied van het onderwijs van knelpunten sprake is⁷. Vaak gaat het om onbekendheid bij de vreemdelingen met hun rechten, maar ook om onbekendheid bij de hulpverleners en instanties. Het College concludeert dat de strafbaarstelling de toegang tot het onderwijs voor kinderen, tot medische zorg en rechtsbijstand en de bescherming tegen mensenhandel, uitbuiting en andere misdrijven onder druk zal zetten. Hetzelfde geldt voor de mogelijkheid om (opnieuw) bescherming op grond van het Vluchtelingenverdrag of art. 3 EVRM in te roepen⁸. Het College doet de aanbeveling dat de bedoelde en onbedoelde effecten van de strafbaarstelling allereerst worden onderzocht, waarbij aandacht moet worden besteed aan de te verwachten effecten op de feitelijke toegang tot onderwijs, zorg en rechtsbijstand en bescherming tegen mensenhandel, uitbuiting en anders misdrijven, inclusief de mogelijkheid tot het doen van aangifte van een misdrijf. Verder moet ten minste worden

⁵ 14 maart 2013.

⁶ T.a.p., p. 2.

⁷ WODC, Illegaal verblijf in Nederland, cahier 2008 nr. 3, Den Haag 2008.

⁸T.a.p., p. 3.

gewaarborgd dat vreemdelingen die om beleidsmatige of feitelijke redenen niet uitzetbaar zijn van de strafbepaling te worden uitgezonderd.⁹

De Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) is eveneens zeer kritisch. De adviescommissie vreemdelingenrecht is van mening dat het nu reeds beschikbare instrumentarium, inclusief de al bestaande strafbaarstellingen in de Vw (2000) ongewenstverklaarden die toch in Nederland verblijven, het overtreders van het inreisverbod dat voortvloeide uit de implementatie van het inreisverbod opgenomen in de EU Terugkeerrichtlijn), voldoet. Deze strafbaarstellingen worden nauwelijks toegepast, terwijl het terugkeerbeleid succesvol is.

Ook de Afdeling Advisering van de Raad van State had kritische kanttekeningen bij het conceptvoorstel, en trok de hoffelijk geformuleerde “maar voor de ingewijde dodelijke conclusie dat “het voorstel nader dient te worden overwogen”¹⁰. De zeer interessante kanttekeningen betroffen nut en noodzaak van het voorstel, de delictsomschrijving en de rechtszekerheid, de verhouding tot de Terugkeerrichtlijn en neveneffecten. De Raad betwijfelt de toegevoegde waarde van de strafbaarstelling ten opzichte van de specifieke strafbaarstelling van het handelen in strijd met het inreisverbod. “Het nut van de generieke strafbaarstelling van (...) lijkt (...) alleen gelegen te zijn in de strafbaarstelling van vreemdelingen die wegens humanitaire of andere redenen geen inreisverbod hebben gekregen¹¹. In de toelichting ontbreekt informatie over de omvang van deze groep mensen, de omvang van het probleem met betrekking tot deze groep en de opportuniteit van strafbaarstelling van vreemdelingen die, bij wijze van uitzondering, geen inreisverbod hebben gekregen”. De regering neemt het nogal dringende advies tot heroverweging echter niet over. De voorgestelde generieke strafbaarstelling treft immers, zo betoogt zij, de vreemdelingen die voor de eerste keer in Nederland worden aangetroffen en dus nog geen inreisverbod hebben gekregen. Voorts betreft de regeling niet de criminele of overlast gevende vreemdelingen maar alle illegalen, ook die zonder strafrechtelijke precedentes. De strafbaarstelling voorziet dan ook geen extra straf, maar strekt tot ontmoediging¹². Dat deze reactie de twijfel aan nut en noodzaak niet wegneemt lijkt mij evident. Zo wijst de D66-fractie op enkele empirisch-wetenschappelijke publicaties die uitwijzen dat de beweerdelijk preventieve, afschrikkende werking kwestieus is¹³.

Interessant is ook de kritiek van coalitiegenoot Partij van de Arbeid, die met de Raad van State en anders dan de staatssecretaris hecht aan het ultimum remedium-beginsel (ook wel aangeduid als het subsidiariteitsbeginsel), wat voor het hier besproken wetsvoorstel betekent dat eerst alle bestuursrechtelijke maatregelen op grond van de Vreemdelingenwet 2000 worden genomen, en dat het strafrecht slechts als sluitstuk moet worden ingezet. Dit standpunt wordt bevestigd door de rechtspraak van het Hof van Justitie EU¹⁴, al denkt de staatssecretaris daar anders over. Dan de bezwaren die verwijzen naar het lex certa-beginsel. De Raad van State constateert dat de delictsomschrijving op zichzelf voldoende duidelijk is, maar dat door de vele uitzonderingen en strafuitsluitingsgronden de bepaling een ruimer bereik suggereert dan zij in haar beoogde toepassing

⁹ Zie ook A. Terlouw, RMThemis 2013, nr. 1 ...

¹⁰ Advies Raad van State en Nader Rapport, 33 512 nr. 4, p. 1.

¹¹ Art. 66a Vw 2000.

¹² 33 512 nr. 4, p. 7.

¹³ Verslag, 33 512, nr. 6, p. 8. Zie ook D.C. Laagland e.a., Het strafrecht als vicieus sluitstuk van het beleid ten aanzien van criminele vreemdelingen. Het sluimerende probleem van de niet-uitzetbare ongewenst verklaarde vreemdeling, Delikt en Delinkwent 2009 nr. 7, p. 697-724.

¹⁴ 6 december 2011, zaak C-329/11 (Acughabian).

daadwerkelijk heeft. Het artikel zou moeten worden gepreciseerd. Ook deze suggestie wordt vrij kortaf afgedaan. Het zou niet mogelijk gebleken zijn “om in algemene zin de uitzonderingen op de strafbaarstelling zodanig in de delictsomschrijving te beschrijven dat een dergelijke uitzonderingsbepaling voldoet aan het *lex certa*-beginsel”¹⁵, aldus de staatssecretaris, kennelijk liever lui dan moe. Het komt erop neer dat het openbaar ministerie het maar moet opknappen met een Aanwijzing. Hetzelfde geldt voor de verhouding tot de Terugkeerrichtlijn. Het kabinet hecht zozeer aan de symbolische strafbaarstelling dat het op de koop toe neemt dat het in de handhavingspraktijk grote problemen kan opleveren en geen of slechts een marginale afschrikwekkende werking heeft. Ook de mogelijke negatieve neveneffecten waarop naast het College voor de Mensenrechten (zie hierboven) ook de Raad van State wijst worden op een nogal formalistische manier van de hand gewezen: er wordt niets veranderd in de rechten die illegale vreemdelingen nu hebben, zoals het recht van minderjarige illegalen op onderwijs. Dat is juist, maar het zegt nog niets over de uitwerking van de regeling in de praktijk, en over het al of niet gegrond zijn van de naar empirisch onderzoek verwijzende bezwaren.

Bestrijding financieel-economische criminaliteit

De toelichting bij het concept-wetsvoorstel Verruiming mogelijkheden bestrijding financieel-economische criminaliteit, waarover het demissionaire kabinet Rutte I het op 15 mei 2012 eens werd¹⁶, afgezien van heel algemene frasen, argumenten voor de noodzaak van verhoging van de strafmaxima. Over de corruptie in de private sector wordt gesteld – na een recapitulatie van de bedoeling en reikwijdte van de huidige strafbaarstelling art. 328ter Sr – dat internationale verplichtingen tot strafbaarstelling van actieve en passieve omkoping de strafwaardigheid van het corrupt handelen koppelen in de particuliere sector “vaak” koppelen aan het criterium “handelen in strijd met een plicht”. Dit wordt geplaatst binnen de algemene context van een loyale en integere opstelling van de werknemer tegenover zijn werkgever waar het betreft het ondernemingsbelang van laatstgenoemde.¹⁷ Dit criterium is dus ruimer dan de definitie die de wetgever van 1968 met het oog op art. 328ter Sr gaf van het beschermde rechtsgoed: de “zuiverheid van de dienstbetrekking”, maar het klinkt nog steeds nogal vaag en soft. Het is niet voor niets dat art. 328ter Sr zelden is toegepast, al claimt de minister in de toelichting: “Recente strafzaken hebben de ontwrichtende werking van omkoping in de private sector aangetoond (...). Denk aan de taxateur die wordt omgekocht om een onjuiste taxatie van een onroerend goed te geven: daarmee worden naar gelang de omstandigheden naast de opdrachtgever, ook derden als hypotheek verlenende banken benadeeld”. En dat is natuurlijk waar. Maar de daaraan gekoppelde verhoging van het strafmaximum naar 4 jaren is niet gerechtvaardigd. Verwijzingen naar empirisch onderzoek ontbreken, maar zelfs een behandeling van casuïstiek waaruit zou kunnen blijken dat de rechter aan het huidige maximum niet genoeg heeft zoekt men tevergeefs. In de praktijk speelt de strafbaarstelling alleen een rol in combinatie met andere misdrijven, zoals bijvoorbeeld de Clickfondszaak (meervoudige fraude op de beurs van Amsterdam, begin 2000) liet zien. Deze ongemotiveerde morele ophef is nog heftiger waar het de ambtelijke corruptie betreft. Daartegen moet, aldus de minister, krachtig worden opgetreden,

¹⁵ 33 512 nr. 5, t.a.p., p. 5.

¹⁶ Persbericht Ministerie van Veiligheid en Justitie, 15 mei 2012. Opstelten: “Witteboordencriminelen krijgen stevige rekening”

¹⁷ Zie het Verdrag van 27 januari 1999 van Staatsburg inzake de strafrechtelijke bestrijding van corruptie (Trb. 2000, 130), de artikelen 7 en 8. Zie ook het EU-kaderbesluit inzake de bestrijding van corruptie in de prive-sector (2003/568/JBZ).

want het uitblijven daarvan kan het vertrouwen van de burger in de overheid duurzaam beschadigen. Ook dat is stellig juist. Maar de minister geeft vervolgens toe dat Nederland internationaal gezien een goed figuur slaat op het punt van de ambtelijke corruptie. Nederland wordt alom gezien als een betrouwbare handelspartner. Men zou menen dat de bestaande delictomschrijvingen en strafmaxima dus voldoen. Maar neen: de minister stelt voor om dein de artikelen 177 en 363 Sr actieve en passieve omkoping van een ambtenaar strafbaar te stellen onafhankelijk van de vraag of daarbij een ambtsplicht wordt geschonden of niet (de huidige differentiatie vervalft dus), en voorts de strafmaxima voor beide vormen van corruptie te verhogen naar 6 jaar gevangenisstraf. Waarom? Welnu, daarmee ‘wordt tot uitdrukking gebracht dat het feit dat een ambtenaar gunsten aangeboden krijgt om zijn handelen beïnvloeden en deze aanneemt, niet alleen onoorbaar is, maar breder de integriteit en daarmee de legitimiteit van de overheid in gevaar brengt’. Akkoord, maar dat wisten wij al. Maar waarom schieten de huidige strafmaxima tekort? Ook hier ontbreekt enige verwijzing naar empirische gegevens en casuïstiek.¹⁸

De levenslange gevangenisstraf

In 2008 werd het Forum Levenslang opgericht. Daaraan nemen een kleine 100 personen deel die professioneel zijn betrokken bij de strafrechtspleging, en afkomstig zijn uit diverse delen daarvan, zoals de advocatuur, de rechtswetenschap, de zittende en de staande magistratuur. Graag maak ik van dit podium gebruik om neg eens te wijzen op het belangrijke werk dat dit Forum heeft verricht, en nog zal blijven verrichten¹⁹ - hopelijk met uiteindelijk succes, dat wil zeggen: een humane uitvoeringspraktijk van deze zwaarste vrijheidsbenemende sanctie die ons recht kent. Het Forum is erin geslaagd de problematiek van de executie van deze sanctie op de politieke agenda te zetten – de politieke partijen werden bestookt met een concept-wetsvoorstel dat voorziet in de voorwaardelijke invrijheidstelling na verloop van een bepaalde periode die langer is dan die bij de executie van de langste tijdelijke vrijheidsstraf (30 jaar, dus v.i. na 20 jaar). Een parlementaire meerderheid is er evenwel nog niet voor gevonden. Dat heeft stellig te maken met de grimmige tijdgeest. Er valt voor bewindslieden van veiligheid en justitie kennelijk geen electoraal gewin te behalen wanneer zij – wat zij via het gratiebeleid wel in hun macht zouden hebben – de lijn: levenslang is letterlijk levenslang zouden verlaten. Ik moet bekennen dat ik dat eigenlijk verbijsterend vind, omdat de juridische mogelijkheden, ik moet eigenlijk zeggen: de juridische noodzaak, volop aanwezig is. Het EHRM in diverse vrij recente beslissingen uitgemaakt dat de tenuitvoerlegging van een levenslange gevangenisstraf een “inhuman treatment” oplevert – en dus schending van art. 3 EVRM – als er juridisch noch feitelijk enig perspectief op invrijheidsstelling wordt geboden (dat wil in de termen van het EHRM zeggen dat er geen sprake is van “reducibility²⁰”). Een dergelijk perspectief kan door een gratiebeleid worden gerealiseerd, zodat de invoering van voorwaardelijke

¹⁸ Wel wordt verwezen naar de juridische monografie van E. Sikkema (een dissertatie), *Ambtelijke corruptie in het strafrecht*, Boom Juridische uitgevers, Den Haag 2005.

¹⁹ Uitgebreide informatie op de voortreffelijke website: www.forumlevenslang.nl.

²⁰ Zie de zaken *Léger tegen Frankrijk*, 11 april 2006, *Kafkaris tegen Cyprus*, 12 februari 2008 en *Iorgov tegen Bulgarije (II)*, 2 september 2010. De Hoge Raad heeft in zijn arrest van 16 juni 2009 voortgeborduurd op het arrest *Kafkaris*: ook in zijn ogen kan de huidige executiepraktijk strijd met art. 3 EVRM opleveren. In die concrete zaak was er nog te weinig bekend over het Nederlandse gratiebeleid in deze gevallen om te kunnen concluderen tot schending van art. 3 EVRM. Of daarvan sprake is hangt af van de concrete omstandigheden van het geval.

invrijheidstelling voor het hof geen absoluut vereiste is. Tot dusver heeft het gratiebeleid hier te lande echter voor de levenslang gestraften niets opgeleverd. Nederland loopt daarmee ook internationaal uit de pas. De zorgvuldigheid waar bewindslieden zo prat op gaan in de debatten over de afschaffing van verjaringstermijnen en de herziening ten nadele – gewetensvolle afweging in een zeer complexe problematiek wordt in dit geval vermeden of ontweken.

2. Verwachtingenmanagement

Afschaffing van verjaringstermijnen

Eind 2012 aanvaardde een sterk verdeelde Eerste Kamer het wetsvoorstel Aanpassing regeling vervolgingsverjaring²¹. Het voorstel, dat uitvoering geeft aan een onderdeel van het regeerakkoord van het kabinet-Rutte voorziet in een uitbreiding van de categorie misdrijven waarvoor geen verjaring geldt. Naar geldend recht waren alleen de misdrijven waarop levenslange gevangenisstraf is gesteld niet aan verjaring onderhevig. Het nieuwe regeling strekt ertoe alle misdrijven waarop een maximum gevangenisstraf van 12 jaar of meer is gesteld van de vervolgingsverjaring uit te zonderen. De motivering luidt als volgt:²²

“In de laatste twee decennia wordt er in de samenleving anders gedacht over de gevolgen die het onbestraft blijven van zeer ernstige misdrijven heeft in het bijzonder voor de slachtoffers en hun nabestaanden. Zware delicten, zoals ernstige gewelds- en zedenmisdrijven, zijn niet alleen zeer ingrijpend en traumatisch voor de slachtoffers en hun naaste omgeving (...), maar zij raken ook in brede zin het vertrouwen in de rechtsorde en de veiligheidsbeleving van burgers (...). De maatschappelijke behoefte aan waarheidsvinding en bestraffing van de daders blijft in die gevallen veelal ook na zeer lange tijd nog bestaan. Het is voor slachtoffers, nabestaanden en de samenleving las geheel niet te verteren wanneer door het verlopen van de verjaringstermijn bestraffing van de daders van die feiten op voorhand niet meer mogelijk zou zijn”.

Dit is geen retoriek en geen fact free politics omdat er overtuigend empirische ondersteuning voor deze beschouwingen voorhanden is. Inderdaad, tijden zijn veranderd en de verwachtingen die in de maatschappij leven zijn veranderd. Technologische ontwikkelingen zoals het DNA-onderzoek spelen een belangrijke rol, evenals de intensivering van de publicitaire aandacht voor de strafrechtspleging en de toegenomen aandacht voor de belangen van slachtoffers en nabestaanden. Toch kleven er belangrijke bezwaren aan de voorgestelde regeling. Die betreffen om het modieus te zeggen het verwachtingenmanagement. Collega Klip heeft treffend beschreven welke gevolgen dat kan hebben in een stuk onder de kop: Totaalstrafrecht. Ik citeer hem: “Ik zou hierin willen onderscheiden naar de gevolgen voor de handhaving, voor het verwachtingspatroon en voor de uitgangspunten van het strafrecht. Bij gelijk blijvende capaciteit wordt het gat tussen de delicten waarover vervolgingsrecht bestaat en waar vervolging kan plaatsvinden, steeds groter. Een steeds kleiner percentage van de strafbare feiten zal gehandhaafd kunnen worden. De uitbreidingen zullen nieuwe claims leggen ten aanzien van zeer mate de belanghebbende burger een grotere rol krijgt in het nemen van vervolgingsinitiatieven. Uitbreidingen zullen nieuwe claims leggen ten aanzien van zeer moeilijk op

²¹ 32 890 nr. 2, Wijziging van het Wetboek van Strafrecht in verband met de aanpassing van de regeling van de vervolgingsverjaring. Het voorstel werd op ... november door de Eerste Kamer aanvaard. Zie Stb. 2012, ... Het zal op een nader te bepalen tijdstip in werking treden.

²² 32 890, nr. 3 (memorie van toelichting), p. 1.

te sporen strafbare feiten die zich lang geleden hebben voorgedaan. De vervolging van en zedenmisdrijf dat zich 36 jaar geleden heeft voorgedaan is veel complexer, arbeidsintensiever en kent grotere afbreukrisico's van allerlei aard, dan het zelfde misdrijf dat gisteren is begaan. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat er nog betrouwbaar bewijs is²³. Daar kan nog aan worden toegevoegd dat voor de gewezen verdachte ook ontlastend materiaal door het tijdsverloop verloren kan zijn gegaan. Maar het DNA-bewijs dan, zult U vragen? Ja, dat heeft inderdaad in enkele zaken een belangrijke rol gespeeld in het ophelderen van cold cases. De zaak-Marianne Vaatstra tegen Jasper S. is opgelost dank zij een bevolkingsonderzoek waaraan hij opmerkelijk genoeg meedeed. Maar DNA-matches zullen zelden of nooit voldoende bewijs opleveren. Dat is ook al het geval bij nieuwe zaken.

Herziening ten nadele

In dit verband kan een andere recentelijk aanvaarde wettelijke regeling niet onbesproken blijven: de herziening ten nadele van de gewezen verdachte, nadat hij bij onherroepelijke uitspraak is vrijgesproken of ontslagen van alle rechtsvervolging. In april 2013 aanvaardde de Eerste kamer met de kleinst mogelijke meerderheid (36 tegen 35v stemmen) het wetsvoorstel herziening ten nadele²⁴. Voorwaarden voor herziening door de Hoge Raad na onderzoek door en op voordracht van de procureur-generaal bij de Hoge Raad wordt mogelijk indien dit in het belang is van een goede rechtsbedeling (dat wil zeggen: niet als herkansing van een knullig verlopen opsporingsonderzoek waar van alles over het hoofd is gezien), en als er sprake is van een gegeven dat aan de rechter bij het onderzoek ter terechtzitting niet bekend was en waardoor het ernstige vermoeden ontstaat dat, ware het gegeven wél bekend geweest, een veroordeling zou zijn gevolgd. Dit geldt echter alleen voor opzettelijk begane misdrijven die de dood van een ander ten gevolge heeft gehad. Oorspronkelijk was het de bedoeling dat herziening alleen mogelijk zou zijn indien op het betreffende misdrijf levenslange gevangenisstraf staat, maar uiteindelijk is gekozen voor een veel ruimere kring van misdrijven. Die kring omvat ook misdrijven waarbij het de dader op zichzelf niet ging om de dood van een ander of anderen (brandstichting de dood ten gevolge hebbend bijvoorbeeld, en andere door het gevolg gekwalificeerde het algemeen verwacht dat ernstige misdrijven worden opgehelderd ook al zijn zij lang geleden begaan, en die verwachting wordt gesteund door de toegenomen technologische mogelijkheden (DNA-onderzoek met name) en de intensievere publiciteit die de herinnering telkens weer tot leven brengt. Het argument dat de strafbehoefte door tijdsverloop verbleekt, één van de pijlers van de verjaringsregeling, gaat dus niet meer op, terwijl het andere argument, het teloor gaan van mogelijkheden voor betrouwbare waarheidsvinding, aan kracht hebben verloren. Blijft het bezwaar dat de waarheidsvinding onmiskenbaar vele moeizamer wordt zodat de gevallen die voor herziening in aanmerking komen

²³ A. Klip, *Totaalstrafrecht, Delikt en Delinquent* 2010 (34), p. 538 e.v. De term wordt ook gebezigd in de oratie van Maurice Adams als hoogleeraar Constitutionele cultuur in de democratische rechtsstaat (UvT, 24 april 2013).

²⁴ Nr. 32 044 Wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met de invoering van een regeling betreffende herziening ten nadele van de gewezen verdachte. Zie P.A.M. Mevis, *Herziening ten nadele. Een studie naar de wenselijkheid en mogelijkheid van de herziening ten nadele in het Nederlandse strafprocesrecht*. EUR Rotterdam/Kluwer, 2008, en B.F. Keulen, *Herziening van de herziening*, RMThemis 2007 nr. 1, p. 3-14. Voorts W. van Hattum, *Vrijgesproken naar niet vrij. De bewaarregeling DNA voor vrijgesproken verdachten bij het wetsvoorstel herziening ten nadele* NJB 2013 nr. 9, p. 542-549, die het novum-criterium te ruim vindt en betoogt dat de bewaarregeling in het aangepaste Besluit DNA-onderzoek strijdig is met art. 8 EVRM. Ook wijst zij op de ongewenste maatschappelijke gevolgen: gewezen verdachten kunnen het mikpunt worden van particuliere speurneuzen tot in lengte van dagen.

zeer zeldzaam zullen zijn. Daar komt in het geval van de herziening ten nadele vergeleken met de verjaringsregeling nog iets bij: de beginselen ne bis in idem en lites finiri oporetet staan voor het belang van de gewezen verdachte dat hij niet ten eeuwigden dage voorwerp zou moeten blijven van justitieel onderzoek. Invoering van de herzieningsmogelijkheid kan onderzoeksjournalisten en burgerinitiatieven, al of niet in samenwerking met nabestaanden, stimuleren de gewezen verdachte als een terrier te blijven volgen. Omdat de aanvaarde regeling in een daarop gebaseerde algemene maatregel van bestuur ook de mogelijkheid verschaft om van de gewezen verdachte afgenomen lichaamsmateriaal ten behoeve van een DNA-onderzoek onbepaald te bewaren (in afwijking van de tot dusver geldende regeling in het DNA-besluit) is ook de persoonlijke levenssfeer in het geding (art. 8 EVRM). De ruimere kring van feiten waarbij herziening mogelijk is en de onbepaalde bewaarplicht van lichaamsmateriaal heeft het toch al omstreden wetsvoorstel controversieel gemaakt, zoals wel blijkt uit de stemverhoudingen in de senaat. Interessant is dat ook tegenstemmers, zoals D66 (het lid Engels) blij geven van het onderkennen van de 'tijdgeest': "De D66-fractie herkent niettemin de met de huidige tijdgeest samenhangende politieke aanleiding voor dit voorstel. Bij de voorstanders, die zich sterk lijken te identificeren met de wereld van de zogenoemde "crime fighter", staat voorop dat het recht zijn beloop moet hebben, dat een schuldige vast behoort te zitten en dat de rechten en gevoelens van slachtoffers zwaarder wegen dan die van vrijgesproken verdachten. Mijn fractie ziet hierbij ook de in bepaalde politieke kringen sterk levende hang naar law-en-order-denken, waarbij het streven naar een verdergaande justitiële repressie voorop lijkt te staan. Illustratief voor deze in bepaalde segmenten van ons maatschappelijke en politieke landschap levende sentimenten is, samengevat, het in amateur-sociologische termen geduide verschijnsel "Peter R. de Vries". Voor de D66-fractie zijn dit echter geen invalshoeken die zonder nadere reflectie een inbreuk op de klassiek-rechtsstatelijke principes van het strafprocesrecht rechtvaardigen". Aan de andere kant is het ook belangwekkend, en misschien ook wel typerend voor het Nederlandse polderen ook op het strafrechtspolitiek gebied, dat niet alleen de minister maar ook een populistische partij als de PVV (die actief aan het debat over de verjaring deelnam) zich zegt te houden aan die klassieke principes, en slechts tot een andere afweging te komen. Het is een debat over verschuivende grenzen en dynamische waarden. Anders dan bij de discussie over symbolische strafbaarstellingen en nauwelijks gemotiveerde verhoogde strafmaxima kan bij deze wetgeving niet simpelweg gesproken worden over een crime fighters-mentaliteit. Evenmin kan worden ontkend dat Peter R. de Vries een wezenlijke bijdrage heeft geleverd aan de opheldering van strafbare feiten, en het zou misplaatst zijn de onderzoeksjournalistiek in het verdachtenbankje te plaatsen. Persoonlijk ben ik niet blij met de naar mijn mening kin ieder geval te ruime regeling van de verjaring en de herziening ten nadele, maar ik beoordeel deze toch positiever dan de eerdergenoemde maatregelen. Maar dat positieve oordeel strekt zich niet uit tot de wijziging in het Besluit DNA-onderzoeken en het Besluit identiteitsvaststelling verdachten en veroordeelden en de nu aanvaarde terugwerkende kracht van de besproken wet. Wat mij betreft, en ik ben dat eens met Wiene van Hattum, wordt hier de rechtszekerheid, ook weer zo een klassiek principe, op onaanvaardbare wijze op de tocht gezet²⁵.

3. Afnemend vertrouwen – minimumstraffen

De misschien vaak stiekem maar intussen goed gelezen glossy Mr. (Magazine voor juristen, de equivalent van Arts en Auto maar volgens mij veel leuker) vroeg mij in 2012 een column te schrijven

²⁵ W. van Hattum, Vrijgesproken maar niet vrij. De bewaarregeling DNA voor vrijgesproken verdachten bij het wetsvoorstel herziening ten nadele, NJB 2013 nr. 9, p. 542-549.

naar aanleiding van de vraag wat ik zou doen als ik morgen minister van Veiligheid en justitie zou worden. Mijn antwoord luidde: allereerst de naam van het departement weer terugwijzigen in: departement van Justitie. Vervolgens kondigde ik vastberaden aan dat ik twee wetsvoorstellen zou intrekken: het voorstel over de invoering van specifieke minimumstraffen bij recidive van zwaardere delicten, en het voorstel tot invoering van 'kostendekkende' griffierechten. "Beide onderwerpen", zo schreef ik²⁶, "raken aan maatschappelijke rechtvaardigheid en respect voor de rechtspraak". Over het voorstel over minimumstraffen²⁷ schreef ik: "Het wetsvoorstel minimumstraffen is niet voor niets door vertegenwoordigers van de rechtspraak en de advocatuur zwaar bekritiseerd. Het is in feite een motie van wantrouwen tegen de rechter, die niet wordt ondersteund door enige empirische evidentie en daarom volstrekt ongerechtvaardigd is. Toepassing van de regeling kan in individuele zaken leiden tot onrechtvaardige, want disproportionele uitkomsten. De rechterlijke straftoemingsvrijheid is een verworvenheid die juist moet worden gekoesterd. Het wetsvoorstel geeft een verkeerd signaal, dat er op neerkomt dat de (straf)rechter te soft is. Uit empirisch onderzoek blijkt dat dat niet het geval is. De tijden waarin Nederland een eiland van clementie was binnen Europa ligt al lang achter ons. Dat is niet iets om je over te verheugen, integendeel. En het is al helemaal geen reden om er nog eens een flinke schep bovenop te doen". Ter afsluiting van deze column schreef ik dat mijn benoeming tot minister "geen erg waarschijnlijk scenario" was, maar dat dat geen reden was om "niet even te dagdromen". Dagdromen? Ik ben zoals gezegd van nature geen pessimist, maar ik had niet verwacht dat ik door de val van het kabinet Rutte I zo snel mijn zin zou krijgen zonder zelf minister of staatssecretaris te moeten worden. Welk ene ironie trouwens, dat wel de bewindslieden die die maatregelen hadden bedacht of tenminste omarmd op hun posten bleven zitten! Ook al is het voorstel – tenminste for the time being – van de baan, het is interessant door welke gedachtegang het werd gemotiveerd. Allereerst iets over de inhoud van het voorstel zelf. Het betrof de invoering van minimumstraffen voor die gevallen waarin iemand eerder was veroordeeld tot een al of niet voorwaardelijke gevangenisstraf voor een misdrijf waarop twaalfjaar gevangenisstraf of meer is gesteld. Als deze persoon binnen tien jaar opnieuw werd veroordeeld voor een misdrijf waarop acht jaar of meer maximaal was gesteld was de rechter verplicht zijn tenminste de helft van het door de wet voor het betreffende misdrijf bedreigde maximum op te leggen. Wel gold de eis dat het nieuwe misdrijf een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit van het slachtoffer had opgeleverd. Evenals in het recentere geval van de zojuist besproken strafbaarstelling van illegaal verblijf legde de regering een forse reeks van zeer kritische adviezen naast zich neer²⁸. Ook in dit geval lijkt het verwijt van 'fact free politics' terecht. De rechters Janssen c.s.²⁹ laten zeer verdienstelijk 'vanaf de werkvloer' aan de hand van rijke casuïstiek zien dat het voorstel niet deugt: "Wij, als degenen die dagelijks geconfronteerd worden met de mensen voor wie dit wetsvoorstel vertrekende gevolgen zal hebben willen – uitdrukkelijk – laten zien hoe ongewenst de gevolgen kunnen uitpakken. In het bijzonder voor die mensen die niet behoren tot de groep recidiverende hard core criminelen, maar die wel op enig moment met justitie in aanraking zijn gekomen. De moordenaars, de verkrachters en andere zware geweldplegers en zedendelinquenten

²⁶ Mr. 2012, nr. 1, p. 37.

²⁷ Wijziging van het Wetboek van strafrecht in verband met de invoering van minimumstraffen in geval van recidive van misdrijven waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van acht jaren of meer is gesteld. Kamerstukken TK 33 151.nr. 2.

²⁸ Zie voor een uitgebreide opsomming van adviezen en publicitaire, al of niet wetenschappelijke reacties J. Janssen, J. Koekebakker, Chr. Sikkel, Strafrechters over het wetsvoorstel minimumstraffen voor recidive bij zware misdrijven. Een oordeel van de werkvloer, NJB 2012, nr. 14, p. 933-937.

²⁹ T.a.p. (noot 14), p. 934.

die ook nog eens in herhaling vallen worden nu reeds door strafrechters in ons land hard gestraft". Ik kan uiteraard niet de gehele casuïstiek bespreken maar pik er één geval uit: "Zes jaar voor de twee broers die geld terug willen van hun ex-zwager. Zij gaan naar die ex-zwager toe en raken betrokken in een vechtpartij om het geld te krijgen. Zowel de broers als de ex-zwager lopen zwaar letsel op. Dat op de terechtzitting blijkt dat de ex-zwager het geld een dag eerder onder bedreiging van een mes had afgeperst van de zus van de broers is, evenals het (eigen) letsel bij de broers, een omstandigheid waar de rechter bij de straftoemeting geen rekening mee mag houden". Het voorbeeld spreekt dunkt mij voor zichzelf. De in het voorstel opgenomen hardheidsclausule biedt hier volgens de auteurs geen uitkomst. Het verplichte minimum geldt ongeacht of in de eerste zaak een lichte straf is opgelegd en of in de nieuwe zaak sprake is van poging of medeplichtigheid³⁰. Volgens Taru Spronken symboliseert de invoering van minimumstraffen bij uitstek de houding die het politieke bestuur aanneemt ten opzichte van de rechterlijke macht; de zwakste macht van de trias, die het moet hebben van motiveren en zichtbare consistentie, maar ook van individuele gerechtigheid.

De onlangs afgetreden voorzitter van de Raad voor de Rechtspraak sprak in 2010 het najaarscongres van de JOVD toe in een rede met de titel Law and Order: strenger straffen?³¹ In die toespraak enkele belangwekkende cijfers, alle berustend op empirisch onderzoek. Ik citeer: "Het is (...) interessant om te zien dat in landen waar eerder ervaring met strenge straffen is opgedaan, bijvoorbeeld de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, hiervan deels moet terugkomen. In de VS zijn door three strikes and you're out zeer veel personen tot zeer lange straffen veroordeeld (...). Dit heeft onder meer geleid tot het ontstaan van vaderloze buurten, onbeheersbare taferelen in gevangenissen en een aanslag op de overheidsfinanciën. Zo wordt in Californië 11% van het budget aan gevangenen besteed. 8 miljard dollar per jaar. Dat is meer dan er aan onderwijs wordt uitgegeven"³². Wanneer men bedenkt dat minimumstraffen (waarvan three strikes and you're out een specimen is) tot strengere vrijheidsstraffen en tot meer vrijheidsstraffen leidt is deze informatie zeer relevant.

Rechtspolitiek gezien is het van belang nog wat dieper op de zaak in te gaan en te kijken naar de politieke herkomst van het voorstel tot invoering van minimumstraffen. Die ligt nog vers in het geheugen: de gedoogconstructie van het kabinet Rutte, waarin de PVV niet toetrad tot de regering waarin VVD en CDA samenwerkten, maar wel een gedoogakkoord sloot met de coalitiepartijen. In 2009 had het prominente Kamerlid De Roon, afkomstig uit het parket (hij was laatstelijk advocaat-generaal in Amsterdam) en dus nourri dans le sérail. Hij diende in 2009 een initiatief-wetsvoorstel in waarin onder veel meer de invoering van minimumstraffen werd voorgesteld op een veel ruimer schaal dan het kabinet later zou voorstellen³³. In de gelet om het grote belang van het thema nogal summiere toelichting wordt kritiek geleverd op de uit rechtsvergelijkend onderzoek blijkende neiging van wetgevers en rechters in diverse buitenlandse landen die anders dan Nederland wél een systeem van minimumstraffen kennen, de "harde" uitwerking van de wet in een concreet geval, kan verzachten of versoepelen. In veel gevallen is die functionaris de rechter maar soms een ambtenaar belast met de

³⁰ Zie Taru Spronken, Kroniek van het straf(proces)recht, NJB 2012, nr. 15, p. 1006.

³¹ F. van den Emster, Den Haag 2010. De toespraak werd op de website van de Raad gepubliceerd (www.raadvoorderechtspraak.nl).

³² Van den Emster, t.a.p., p. 12/13.

³³ 31 938 Voorstel van wet van het lid De Roon tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht en enige andere wetten, strekkende tot wijziging van het sanctiestelsel, tot wijziging van de leeftijdsgrenzen in het strafrecht en tot aanscherping van de bepalingen inzake voorlopige hechtenis.

tenuitvoerlegging van straffen (...). De behoefte om in een concreet geval de als te hard ervaren uitwerking van de wette kunnen verzachten, hangt samen met de fundamentele visie die men op de aard en de zin van strafoplegging heeft. In de heersende rechtstraditie is er daarbij een sterke oriëntatie op de individuele omstandigheden van de dader (...) en de bijzonderheden van het concrete misdrijf. Hele generaties strafrechtsadvocaten verdienen daar hun brood aan. Deze behoefte om de strafoplegging af te meten aan de specifieke omstandigheden van de individuele dader en het individuele geval, is echter niet de enige maatstaf die heeft te gelden bij het nadenken over de strafbepaling. Er zijn ook de belangen van het slachtoffer en eventuele nabestaanden en van de gehele samenleving, die een rol behoren te spelen bij de afdoening van strafzaken. Het zijn juist deze factoren, die vergen dat voor bepaalde delicten geen lichte straffen meer worden opgelegd. Juist deze factoren vergen invoering van minimumstraffen". Voorts wordt bepleit dat vervanging door een voorwaardelijke straf dan wel door taakstraf wettelijk moet worden uitgesloten, en dat het openbaar ministerie een plicht tot vervolging krijgt opgelegd. Een complete stelselwijziging, toegelicht in enkele in venijnige retoriek verpakte volzinnen³⁴. Ook wordt nog gewaarschuwd voor het risico van 'oneigenlijke vrijspraken'. Die zouden 'onaanvaardbaar' zijn. Wie vervolgens de in een bijlage bij het voorstel opgenomen 'gevolgen' van de invoering van een nieuwe artikel 10a, 10b en 10c WvSr raadpleegt knippert met de ogen. Voor een gekwalificeerde mishandeling kan volgens het voorstel maximaal 10 jaar krijgen (nu: 4 jaar), en zal minimaal 2 jaar en 8 maanden onvoorwaardelijk moeten krijgen. E afdoen als hysterische onzin? n een winkeldief die voor de tweede maal recidiveert krijgt tenminste 6 maanden onvoorwaardelijk. Hoe zich dat verhoudt tot de mogelijkheid van de ISD-maatregel in voorkomende gevallen wordt niet uitgewerkt. Kan men deze voorstellen schouderophalend rechts laten liggen of af te doen als hysterische onzin. Dat zou echter naïef zijn. Het extreme karakter van de voorstellen, afkomstig van een populistische partij die momenteel brede electorale steun geniet, komen de 'gematigde' voorstellen van de regering redelijk voor, waardoor deze als het ware een alibi van redelijkheid verkrijgen. En dat versluiert het feit dat de regeringsvoorstellen met die van de PVV eenzelfde basis hebben, namelijk een wantrouwen van de

Afronding

Hoe moeten strafrechtswetenschappers zich verhouden tot de grimmige werkelijkheid en de weerspiegeling daarvan in het strafrecht? Ik ben een optimist, maar niet naïef. Daarom ben ik verheugd dat ik kan wijzen naar positieve initiatieven en geluiden. Ik noemde al het Forum Levenslang, waarvoor Dr. Wiene van Hattum (RUG) het initiatief nam. Ik wijs ook op het manifest van jonge strafrechtsjuristen in 2011³⁵, waarop een waardevol multidisciplinair congres hier in Tilburg (september 2011) volgde. Ik noem met enige trots de inbreng van de commissie-Meijers, waarin maar liefst 3 leden van mijn departement deelnemen. De collega's Spronken³⁶ en Crijns³⁷ signaleerden onlangs, hoewel ook zij niet vrolijk waren over de beleidsvoorstellen van de laatste regeringen, dat op sommige punten kritiek tot aanpassingen heeft geleid (ik denk in het bijzonder aan de sancties in het wetsvoorstel adolescentenstrafrecht, waarin de maximale duur van de

³⁴ 31 938, nr. 3 (memorie van toelichting), p. 2.

³⁵ Jonge strafrechtsdeskundigen pleiten voor een humaan strafrecht, NJB 2011 nr. 17, p. 1163.

³⁶ NJB 2013, nr. Kroniek, p. ..

³⁷ J.C. Crijns, Straf(proces)recht, Ars Aequi kwartaal/signaal 2012 p. 7116, die spreekt van een "uiterst repressieve toon" van het regeerakkoord van Rutte I. Spronken, t.a.p. (noot 35) p. 959 benadrukt dat dat de bewindslieden het slachtoffer centraal willen stellen, en dat de rechtspositie van de verdachte en veroordeelde burgers op de tweede plaats komt.

jeugd-detentie is teruggebracht van 4 naar 2 jaren). Het blijft dus: *frappez toujours*. Om de cirkel van mijn werk in Tilburg rond te maken citeer ik, om aan achtergrond te creëren, een stukje uit mijn inaugurele rede uit 2005:³⁸

“In de termen van Radbruch gaat het om gerechtigheid, maar ook om rechtszekerheid en doelmatigheid, begrippen die op elkaar betrokken zijn, en net van elkaar kunnen worden gescheiden. Het recht, ook het strafrecht, is in zijn denken een op specifieke waarden betrokken cultureel instituut. De rechtszekerheid is van eminent belang: zonder rechtszekerheid is gerechtigheid ondenkbaar. Dat betekent ook: beter slecht recht dan geen recht, alleen in extreme (totalitaire) situaties kan gesproken worden van “*gesetzliches Unrecht*”, dat dan moet wijken voor “*Übergesetzliches Recht*”, zoals Radbruch het in een beroemd geworden toespraak uit 1945 uitdrukt. Beginselen buiten het positieve recht gelegen, die het geldend recht als onrecht kwalificeren, zijn er dus niet (...). Maar dat betekent niet dat het waarschuwen voor Guantanamo Bay-achtige situaties (...) als overdreven en retoriek kunnen worden afgedaan (...). Elders, in een Leidse bundel over de taak van de strafrechtswetenschap, heb ik het al eens geschreven: een crisis in de strafrechtspleging is niet aan de orde, maar waakzaamheid is geboden”. Ik zou het nu, anno 2013, toch nog wat urgenter formuleren. Destijds zette ik me af tegen het al te gemakkelijk bezigen van termen als ‘crisis’ en ‘totalitaire tendensen’. Ik houd daar nog steeds niet van. Maar de noodzaak om alert en (pro)-actief wetgeving en beleid zeer kritisch te blijven volgen is groter dan ooit.

Persoonlijk slotwoord

Ik sluit af met een persoonlijk dankwoord. Ik ben dankbaar dat ik in Tilburg mijn loopbaan als strafrechtswetenschapper heb kunnen afsluiten. Na Utrecht, Maastricht en Leiden heb ik hier, op een mooie faculteit en stimulerende universiteit, in mijn geboorteplaats, en vooral in een warme collegiale omgeving, mijn ding kunnen doen. Marc haalde mij naar Tilburg en wij werkten tot voor kort samen in de Melai-redactie, waarin wij eens schat van herinneringen deelden. In dit verband noem ik nog onze zeer betreurde collega-wetenschapper Dirk van der Landen, begin dit jaar veel te vroeg overleden. Hij was ook een algemeen hoog gewaardeerde strafrechtsadvocaat in mijn oude kantoor te Amsterdam. Ook mijn oud-kantoorgenoten zeg ik hierbij nog eens dank, en ik wens ze veel sterkte.

Marc Groenhuijsen en Tijs Kooijmans, collegae proximi, ben ik dankbaar voor een plezierige en productieve samenwerking, ook in de redactie van de losbladige commentaar Melai/Groenhuijsen. Via jullie dank ik ook de andere collega's van het departement, waarbij ik Marian de Jong, Emmy Bos en Margareth van Vught speciaal wil noemen. Onderwijs en onderzoek gedijen alleen in een omgeving waarin royaal en loyaal wordt samengewerkt. Van een dergelijke omgeving is het departement strafrecht van Tilburg Law School (om beide taalheren te bedienen) een prachtig voorbeeld, zoals dat ook gold (en dat wil ik graag hier met nadruk zeggen) voor de collega's in Leiden en Maastricht. Mooi dat Alette als promotie in Maastricht hier in Tilburg mijn kamergenoot werd, en dat Gerben vanaf de VU, mijn alma mater, dat lot moest delen

Mijn activiteiten liepen wel enigszins anders dan Marc en ik hadden kunnen voorzien. Er kwamen zaken op ons af zoals de Commissie Evaluatie Afgesloten Strafzaken (CEAS), die vooral mij veel tijd heeft gekost, en ook enkele jaren bestuurlijk werk in het faculteitsbestuur. Ook daar was sprake van

³⁸ Het strafrecht doet van zich spreken, Tilburg 2005 (niet gep.). De tekst kan worden opgevraagd bij de auteur.

een mooie samenwerking, met Randall Lesaffer, Jonathan Verschuren,, Irene de Boer, Janneke van der Heijden, Heleen Ceelen, en niet te vergeten oud-directeur Mat van Essen, Hein Coppes en de andere medewerkers van de tweede verdieping. Ik laat het wat name dropping betreft hierbij. Dank jullie allemaal.

Ik heb gezegd.